

Arkadiusz Michalak*
Łukasz Wyszynski**

Głowica buławy z okolic Czeramna (?)
w południowo-wschodniej Polsce¹

A mace head from the vicinity of Czeramna (?)
in south-eastern Poland

Abstract: A mace head made of bronze was accidentally found in 2017 in the vicinity of Czeramna (?) in south-eastern Poland. This artefact has close parallels in the areas influenced by the Kingdom of Hungary in the Middle Ages. It can be dated to the second half of the 13th-14th centuries.

Key words: arms and armour, mace head, Hungary, Ruthenia, Late Middle Ages.

Received: 09.04.2021; **Accepted:** 29.06.2021; **Revised:** 25.08.2021.

Citation: Michalak A., Wyszynski Ł. 2021. *Głowica buławy z okolic Czeramna (?) w południowo-wschodniej Polsce*. „Acta Militaria Mediaevalia” XVII, 205-207. DOI: 10.48280/AMMXVII.2021.014.

W 2017 r. do zbiorów Muzeum Regionalnego im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim trafiła głowica buławy z brązu, czyli element broni obuchowej o formie metalowej głowicy osadzonej na drewnianym trzonie. Zabytek wpisano do Działu Historii pod numerem MT/1140/H. Same okoliczności jego odkrycia nie są jasne – osoba przekazująca zabytek twierdziła, że dokonano go w okolicach wsi Czeramna, pow. tomaszowski. Z terenów sąsiadujących ze średniowiecznym grodziskiem w Czeramnii pochodzi wiele zabytków uzbrojenia, które znalazły się w zbiorach tomaszowskiego muzeum. W świetle najnowszych badań gród utożsamiany z latopisowym Czerwieniem funkcjonował między drugą połową X a drugą połową XIII w. (Woloszyn et al. 2018).

Buława zachowała się do naszych czasów w dobrym stanie. Ma ona formę gwiazdzistą z 15 graniastymi kolcami ułożonymi w trzech rzędach. W górnym i dolnym rzędzie występują kolce o trójkątnym przekroju (wysokość kolców 13-15 mm), podczas gdy nieco

Ryc. 1. Głowica buławy odkryta w okolicach Czeramna (?). Fot. Ł. Wyszynski, oprac. A. Michalak.

Fig. 1. A mace head discovered in the vicinity of Czeramna (?). Photo by Ł. Wyszynski, elaborated by A. Michalak.

* Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze z siedzibą w Świdnicy, Polska; ORCID: 0000-0002-8406-8787; e-mail: a.michalak@muzeum-swidnica.org.

** Muzeum Regionalne im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim, Polska; ORCID: 0000-0001-5523-8209; e-mail: zimno84@gmail.com.

¹ Artykuł został napisany w ramach działań statutowych Muzeum Archeologicznego Środkowego Nadodrza oraz Muzeum Regionalnego im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim. Udział procentowy autorów w powstaniu artykułu: Arkadiusz Michalak – 70%. Łukasz Wyszynski – 30%.

większe kolce środkowe są piramidalne (wysokość kolców 11-14 mm). Są one obwiedzione u podstaw słabo zaznaczonymi podwójnymi rytmami liniami. Tuleja jest profilowana; około połowy długości i u wylotu ma po jednym dookólnym żeberku z ukośnymi karami, imitującymi prawdopodobnie splot sznura. Przymuszczenie tuleja była dłuższa, widoczne są bowiem u jej dołu wyraźne ubytki. Kołnierz u szczytu buławy jest dość krótki; czytelne są w nim również zniszczenia korozyjne. Wymiary: wys. – 68 mm; szer. – 65 mm; średn. osady – 25 mm (u dołu i góry); waga – 310 g.

Forma głowicy buławy w typologii różnych badaczy² pozwala datować ją na okres między XI a XV w. Analogiczne zabytki znane są ze znalezisk na terenie Węgier (Kovács 1971, 173-177, 181, kóp. 4:3, 5:3, 6:2), obszarów niegdyś do Węgier należących lub z Węgrami dawniej sąsiadujących (Liwoch 2016, 675-676). Omawiana buława byłaby najbardziej na północ zlokalizowanym znaleziskiem europejskim tego typu. Niestety, większość znanych egzemplarzy to znaleziska luźne, pozbawione datowania stratygraficznego, których chronologia oparta jest na dość wątpliwych ustaleniach

typologicznych (Michalak 2011, 181-182, 198, Fig. 6:3). Jedynym zabytkiem, który datowany jest w oparciu o niezależne wyznaczniki chronologiczne, jest okaz z późnośredniowiecznego zamku Přerovec na czeskim Śląsku, datowany na drugą połowę XIII – początek XIV w. (Kouřil 2003). Brązową głowicę buławy tej formy pozyskano również w trakcie badań twierdzy Tustan' położonej w pobliżu wsi Uryč na zachodniej Ukrainie, jednak jej chronologia nie jest sprecyzowana i odnieść można ją jedynie do czasu funkcjonowania warowni, czyli okresu średniowiecznego i wczesnonowożytnego (Liwoch 2016, 676). W oparciu o powyższe przesłanki skłonni jesteśmy datować omawiany zabytek na drugą połowę XIII – XIV w.

Głowica buławy odkryta prawdopodobnie w okolicach Czerwna stanowi świadectwo docierania w późnym średniowieczu na tereny pod panowaniem Rusi również uzbrojenia węgierskiego. Potwierdzałyby także aktywność grup ludzkich na obszarze kompleksu grodowego już po jego upadku, czego dowodzą również znaleziska innych militariów o młodszej chronologii pozyskane na jego terenie (Bagińska et al. 2012, tabl. II.11.7, II.14.3).

Bibliografia (transliteracja)

- Bagińska J., Piotrowski M., Wołoszyn M. (red.). 2012. *Czerwień – gród między Wschodem a Zachodem. Katalog wystawy / Červen' – eine Burg zwischen Ost und West. Ausstellungskatalog / Červen' – un castrum tra Oriente e Occidente. Catalogo della mostra / Чerven' –hrad між Сходом і Заходом. Каталог виставки*. Tomaszów Lubelski–Leipzig–Lublin–Rzeszów.
- Kouřil P. 2003. *Bronzová hlavice palcátu z opevněného sídla Přerovce*. „Archaeologia Historica” 28, 649–651.
- Kovács L. 1971. *A Magyar Nemzeti Múzeum Fegyvertárának XI-XIV. századi csillag alakú buzogányai*. „Folia Archaeologica” 22, 165–181.
- Liwoch R. 2016. *Węgierska buława z Librantowej*, W: B. Chudzińska, M. Wojenka, M. Wołoszyn (red.). *Od Bachorza do Światowida ze Zbrucza: tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym: księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego*. Kraków, 675–679.
- Michalak A. 2011. *A 14th century Hungarian knobbed mace head from the Birów Mountain in Podzamcze in the Polish Jura Chain*. W: P. Kucypera, P. Pudło (red.). *Cum Arma per Aeva. Uzbrojenie indywidualne na przestrzeni dziejów*. Toruń, 173–200.
- Popov S. 2015. *The maces from the present Bulgarian lands (10th-17th c. AD)*. *Vatevi Collection*. Sofia.
- Sandstedt F. 1992. „*Hafdi kylfu stora i hendi*” – *Ett bidrag till kunskapen om den tidigmedeltida stridsklubban*, „Meddelande 52 från Armemuseum”, 73–103.
- Wołoszyn M., Dzieńkowski T., Kuźniarska K., Nosek E. M., Florkiewicz I., Włodarczak P. 2018. *Dying and Dating. A burial in the rampart of the stronghold in Czerwno-Cherven' and its significance for the chronology of the Cherven' Towns*. W: J. Drauschke, E. Kislinger, K. Kühtreiber, T. Kühtreiber, G. Scharrer-Liška, T. Vida (red.). *Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte. Festschrift für Falko Daim zu seinem 65. Geburtstag*. Mainz, 459–480.

Bibliografia

- Bagińska J., Piotrowski M., Wołoszyn M. (red.). 2012. *Czerwień – gród między Wschodem a Zachodem. Katalog wystawy / Červen' – eine Burg zwischen Ost und West. Ausstellungskatalog / Červen' – un castrum tra Oriente e Occidente. Catalogo della mostra / Чerven' –град між Сходом і Заходом. Каталог виставки*. Tomaszów Lubelski–Leipzig–Lublin–Rzeszów.
- Kouřil P. 2003. *Bronzová hlavice palcátu z opevněného sídla Přerovce*. „Archaeologia Historica” 28, 649–651.
- Kovács L. 1971. *A Magyar Nemzeti Múzeum Fegyvertárának XI-XIV. századi csillag alakú buzogányai*. „Folia Archaeologica” 22, 165–181.
- Liwoch R. 2016. *Węgierska buława z Librantowej*, W: B. Chudzińska, M. Wojenka, M. Wołoszyn (red.). *Od Bachorza do Światowida ze Zbrucza: tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym: księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego*. Kraków, 675–679.

² Głowicę sklasyfikować można jako typ IV wg L. Kovácsa (1971), XIIIID wg S. Popova (2015) i A wg F. Sandstedta (1992).

- Michalak A. 2011. *A 14th century Hungarian knobbed mace head from the Birów Mountain in Podzamcze in the Polish Jura Chain*. W: P. Kucypera, P. Pudło (red.). *Cum Arma per Aeva. Uzbrojenie indywidualne na przestrzeni dziejów*. Toruń, 173–200.
- Popov S. 2015. *The maces from the present Bulgarian lands (10th-17th c. AD)*. *Vatevi Collection*. Sofia.
- Sandstedt F. 1992. „*Hafði kylfu stóra i hendi*” – *Ett bidrag till kunskapen om den tidigmedeltida stridsklubban*, „*Meddelande 52 från Armemuseum*”, 73–103.
- Wołoszyn M., Dzieńkowski T., Kuźniarska K., Nosek E. M., Florkiewicz I., Włodarczak P. 2018. *Dying and Dating. A burial in the rampart of the stronghold in Czerwno-Cherven' and its significance for the chronology of the Cherven' Towns*. W: J. Drauschke, E. Kislinger, K. Kühtreiber, T. Kühtreiber, G. Scharrer-Liška, T. Vida (red.). *Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte. Festschrift für Falko Daim zu seinem 65. Geburtstag*. Mainz, 459–480.